

ЗАКРІПЛЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ПОДРУЖЖЯ У ШЛЮБНОМУ ДОГОВОРІ

ЄНІНА Лариса Вікторівна - аспірант кафедри цивільного права та процесу факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ

В статті розглядається питання регулювання шлюбним договором особистих немайнових прав подружжя. Установлено, що особисті немайнові права подружжя часто пов'язані з особистими немайновими правами. Приведені приклади практики зарубіжних країн по цьому питанню. Предложено внести зміни в діюче шлюбне законодавство України, враховуючи можливості закріплення в шлюбному договорі особистих немайнових прав подружжя.

Ключові слова: шлюб, особисті немайнові права, шлюбний договір, шлюбні відносини.

Вступ

Регулювання шлюбних відносин здійснюється з метою зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб, утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї. Своєрідною гарантією, засобом захисту прав подружжя є шлюбний договір. Хоча практика укладення шлюбних договорів у нас і не користується популярністю, однак кожен рік спостерігається поступове зростання кількості таких договорів, що спричинює збільшення судових спорів, пов'язаних із застосуванням умов шлюбного договору як під час шлюбу, так і під час його припинення. Не можна говорити, що цей вид договорів є повністю врегульованим українським законодавством. Необхідно констатувати, що у цій сфері існує ряд теоретичних та практичних проблем, зокрема, однією з них є обмеження законодав-

ства щодо регулювання шлюбним договором особистих немайнових прав подружжя.

Стан дослідження теми

Договірному регулюванню шлюбних відносин присвячені праці В. К. Антошкіної, А. Б. Болховітіної, О. А. Ульяненко, Г. А. Гаро, Л. В. Липець, Л. В. Сапейко, О. А. Явор, І. В. Жилінкова, О. М. Калітенко та інших. Але незважаючи на це, проблема регулювання шлюбним договором особистих немайнових прав подружжя так і не знайшла свого остаточного рішення.

Саме тому метою цієї статті є обґрунтування необхідності закріплення у вітчизняному законодавстві положення щодо можливості регулювання шлюбним договором особистих немайнових прав подружжя.

Виклад основного матеріалу

Статтею 93 Сімейного кодексу України визначено, що шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки. Шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя як батьків. Шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми [1].

Підтримуючи положення законодавства, Я. М. Шевченко зазначає, що договори, якими пропонується врегулювати відносини щодо немайнових прав, докорінним чином суперечать цивільному праву, оскільки ним

просто неможливо обмежити особисті права жодного з батьків та встановити моральні обов'язки [2, с. 5].

Натомість, ряд науковців наголошує на можливості регулювання шлюбним договором як майнових, так і особистих немайнових відносин. Так, А. В. Дзера та Т. А. Ариванюк вважали, що в шлюбному договорі можна передбачати як майнові, так і немайнові права та обов'язки подружжя [3, с. 182]. Деякий час такої точки зору дотримувались і інші науковці, зокрема І. В. Жилінкова та О. Явор [4, с.41; 13, с. 11]. Ю. С. Червоний також підтримував думку про можливість включення до складу шлюбного договору як майнових, так і немайнових прав та обов'язків і з цього приводу неодноразово зазначав, що включення особистих немайнових прав та обов'язків подружжя до змісту шлюбного договору можливо, але тільки за умови закріплення в цьому договорі санкцій за їх невиконання [5, с. 303].

Підтримуючи наведені науковцями думки, А. В. Липець стверджує, що на сьогодні в Україні шлюбний договір по суті не є договором, він є чимось на зразок заповіту: обидва правочини можуть визначати лише правовий режим майна, яке переходить у власність до одного чи іншого члена сім'ї після настання певного юридичного факту, у заповіті – після смерті заповідача, а в шлюбному договорі – після розлучення. Звісно, законодавець дозволяє врегульовувати договором майнові питання подружжя й у шлюбі, але, як свідчить практика, більшість подружніх пар не потребує чіткого виокремлення своєї частки майна зі спільного майна подружжя під час подружнього життя. Зазвичай така необхідність постає після розірвання шлюбу. Ті самі питання, які регулюють сферу саме подружнього життя (побутові, щодо виховання дітей, розподілу сімейного бюджету тощо), український законодавець включати до шлюбного договору не дозволяє. А отже, укладають шлюбний контракт на сьогодні лише не впевнені у довготривалості шлюбу пари. Для того, щоб уникнути такої проблеми, законодавець має перетворити «договір на випадок розлучення», яким сьогодні є шлюбний договір, на справжній «шлюбний договір» [6, с. 131].

Загалом, особисті немайнові відносини – це суспільні відносини, які виникають з приводу саме нематеріальних благ і відрізняються від майнових тим, що не мають матеріального змісту. А щодо особистих немайнових прав подружжя, то це врегульовані нормами сімейного права відносини з приводу особистих немайнових благ та інтересів осіб, між якими укладено шлюб у встановленому законом порядку [7].

До особистих немайнових прав подружжя Сімейний кодекс України відносить такі правовідносини, як: право на материнство, право на батьківство, особисту свободу та недоторканість, повага до своєї індивідуальності, на духовний та фізичний розвиток, на зміну прізвища, на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї.

Так, материнство – це забезпечена законом можливість жінки здійснювати репродуктивну функцію – народжувати дітей, утримувати та виховувати їх. Батьківство в праві визначається як факт походження дитини від певного чоловіка, юридично посвідчений записом в органах РАЦСу про народження. Хоча ці особисті немайнові права подружжя і регулюються різними статтями Сімейного кодексу України, фактично є спільним правом подружжя.

Індивідуальність особи – це неповторна своєрідність людини, яка є невід'ємною частиною її фізичного буття. Індивідуальність чоловіка та жінки є запорукою їх почуттів (любви) та лежить в основі створення сім'ї [8].

Право на вибір прізвища належить до групи особистих немайнових прав подружжя і полягає у можливості вибору подружжям прізвища як при одруженні (ст. 35 СК України), так і в разі розлучення [1]. При розірванні шлюбу кожен з подружжя має право зберегти спільне прізвище або поновити дошлюбне прізвище. Це право може бути реалізоване тільки в момент розірвання шлюбу. В подальшому, якщо у колишнього подружжя виникне бажання змінити прізвище, то їм доведеться це робити у загально визначеному порядку у відповідності з чинним законодавством [9; 10].

Велике практичне значення має право дружини та чоловіка на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї.

Згідно зі ст. 54 Сімейного кодексу України [1] закріплюється принцип рівності подружжя при вирішенні найважливіших питань сім'ї. Цей принцип є одним із основних принципів регулювання сімейних відносин, який ґрунтується на визнанні рівних цінностей подружжя у шлюбних відносинах [8].

Ще одним із основних прав подружжя є: право дружини та чоловіка на свободу та особисту недоторканність. Згідно із ст. 56 Сімейного кодексу України [1] під правом на свободу та особисту недоторканність закон розуміє право на вільний вибір кожним із подружжя місця свого проживання, на припинення шлюбних відносин, на вжиття заходів, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства, щодо підтримання шлюбних відносин.

Дійсно, слід констатувати, що не можуть шлюбним договором закріплюватися такі відносини, як любов, вірність, моральна підтримка. Але в реальності часто вмістом шлюбного договору є угоди, які в цивільному праві є умовними та при яких виникнення або припинення визначених відносин ставиться в залежності від настання певної події, щодо якої на момент укладення шлюбного договору ще не відомо, чи настане вона. У більшості випадків ці події носять особистий немайновий характер, але вони тісно зв'язуються з майновими наслідками для подружжя, які й уклали з цього приводу шлюбний договір. Наприклад, якщо один з подружжя буде зловживати спиртними напоями, певне майно переходить у власність другого з подружжя. Якщо народиться третя дитина, то частина майна чоловіка переходить у власність дружини та інше. В разі подружньої зради певна частина майна також переходить у власність обманутого чоловіка або жінки. У таких випадках особисті немайнові відносини переходять в майнові або ж є складовою частиною всієї сукупної маси як майнових, так і особистих немайнових відносин. Варіанти таких угод можуть бути різноманітними і зарубіжна правозастосовна практика давно в цьому відношенні досягла успіху.

Так, Сосіпатрова Н. Е. наводить приклад шлюбного контракту Ж. Кеннеді і А. Онассіса, де була передбачена компенсація в розмірі 10 мільйонів доларів на користь дружини,

якщо чоловік її залишить і в 18,7 мільйонів доларів, якщо покинутим виявиться він, але при умові, якщо шлюб тривав не менше 5 років [11].

Норми законодавства України, які визначають зміст шлюбного договору, в цьому плані істотно відрізняються від законодавства більшості зарубіжних країн, які надають широкі можливості включення в шлюбні договори умов з приводу особистих немайнових прав та обов'язків подружжя. Зарубіжні юристи вже давно визначають шлюбний договір як надзвичайно специфічний правочин, а тому, розуміючи, що деякі пункти шлюбного договору, які мають особистий характер, не завжди можуть бути виконані примусово, не надають цьому вирішального значення. З точки зору сімейного права, у багатьох країнах шлюбний контракт дає змогу подружжю (майбутньому подружжю) точніше сформулювати свої очікування від шлюбу; визначити характер своїх майбутніх взаємовідносин і відносин з іншими особами; коло спілкування, види діяльності, яким віддають перевагу, тощо. У зв'язку з цим такого роду положення включаються в шлюбний контракт для стимулювання належної поведінки подружжя в шлюбі, а не для їх примусового виконання [12, с. 109]. В американському праві такі умови отримали назву «умови про силу життя». При цьому спектр таких угод найширший. Сторони можуть, наприклад, долучити до шлюбного договору положення, що стосуються: інтересів неповнолітніх (про методи виховання та контролю за дитиною; визначення його релігії; порядок зустрічей з дитиною дідусів і бабусь тощо); друзів подружжя (скільки і яких друзів вони хотіли мати, скільки часу вони планують проводити з друзями і які форми спілкування з ними є бажаними); роботи подружжя (хто з них буде працювати, скільки часу ймовірно подружжя витратять на роботу, яким чином вони будуть приймати рішення про зміну роботи тощо) [12, с. 115].

Висновок

Таким чином, на підставі викладеного, слід підтримати позицію науковців щодо можливості регулювання шлюбним договором особистих немайнових прав подружжя та наголосити на закріпленні в законодавстві

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається питання регулювання шлюбним договором особистих немайнових прав подружжя. Встановлено, що майнові права подружжя часто пов'язанні з особистими немайними правами. Наведені приклади практики зарубіжних країн з цього питання. Запропоновано внести зміни до чинного сімейного законодавства України, щодо можливості закріплення у шлюбному договорі особистих немайнових прав подружжя.

Ключові слова: подружжя, особисті немайнові права, шлюбний договір, сімейні відносини.

SUMMARY

The article deals with the issue of regulating the personal non-property rights of spouses by a marriage contract. It is established that the property rights of the spouses are often associated with personal non-property rights. The above examples of the practice of foreign countries on this issue. It is proposed to amend the current family law of Ukraine, concerning the possibility of fixing the personal non-property rights of the spouses in the marriage contract.

Key words: spouses, personal non-property rights, marriage contract, family relations.

норму, відповідно до якої сторони могли б врегулювати особисті немайнові відносини в шлюбному договорі за умови, що ці положення не порушують конституційні права та свободи людини і громадянина, закріплені в Конституції України, а також не суперечать моральним засадам суспільства. З цією метою та для приведення ст. 93 Сімейного кодексу України у відповідність до ст. 9 Сімейного кодексу України необхідно ч. 1 ст. 93 Сімейного кодексу України викласти в такій редакції: «Шлюбним договором регулюються особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, визначаються їхні особисті немайнові та майнові права й обов'язки у межах, що не порушують конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також не суперечать моральним засадам суспільства».

Література

1. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст. 135
2. Шевченко Я. М. Проблеми нового Сімейного кодексу України / Я. М. Шевченко // Проблеми законодавства : Республ. наук. збірн. – Вип. 63. – Харків, 2003. – С. 3-11.
3. Сімейне право : підручник / за заг. ред. В. С. Гопанчука. — К. :Істина, 2002. — 304 с.
4. Жилинкова И. В. Брачный контракт/ И. В. Жилинкова. — Х., 1995. — 78 с.;
5. Кивалов С. В. Семейное право Украины : учебник / С. В. Кивалов, Ю. С. Червоний, Г. С. Волосатый, О. М. Калитенко ; под ред.

Ю. С. Червоний. — К. :Правоваедність, 2009 — 640 с.

6. Липець Л. В. Врегулювання шлюбних та подібних відносин законом та договором : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Л. В. Липець. – К., 2009. – 222 с.

7. Драгомирова Ю.В. Особисті немайнові права подружжя [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dSPACE.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8120/ilovepdf_com-60-62.pdf?sequence=1&isAllowed=y

8. Сімейне право України: підручник /- Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилинкова та ін. ; за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилинкової. – 2-е вид., перероб. і допов.– К. : Юрінком Інтер, 2009. – 288 с

9. Про затвердження положення про порядок перегляду клопотань про зміну громадянами України прізвищ, імен та по батькові: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.03.1993 р. // Урядовий кур'єр. — 1993. — 10 черв.

10. Про порядок зміни, доповнення та анулювання актових записів цивільного стану: Положення затверджене наказом Мініюсту від 26.09.2002 р. № 86/5.

11. Сосипатрова Н. Е. Брачный договор: правовая природа, содержание, прекращение //Государство и право, 1999 № 3.

12. Жилинкова И. В. Брачный договор. Монография. – Х. : Ксилон, 2005. – 173 с.

13. Явор О. А. Функции шлюбного контракту в сімейному праві України :автореф. дис. ... канд.юрид. наук : 12.00.03 / О. А. Явор. — Х., 1996. — 20 с.